

Мукачівський державний університет
Гуманітарний факультет
Кафедра психології

Дипломна робота

ОС «Бакалавр»

на тему: **Психологічні умови розвитку самооцінки старшокласників**

Виконав: студент 4 курсу,
групи ПП-41, напряму підготовки
6.030103 Практична психологія
Куруц М.І.
Керівник: Костю С.Й.
Рецензент: Мочан Т.М.

Мукачево-2019 року

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ САМООЦІНКИ СТАРШИХ ШКОЛЯРІВ	
1.1 Психологічна характеристика особистості старшого школяра.....	6
1.2 Самооцінка та її роль в навчальній діяльності старшокласників.....	8
1.3 Умови розвитку самооцінки старшокласників.....	17
РОЗДІЛ II ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ САМООЦІНКИ СТАРШОКЛАСНИКІВ	
2.1 Організація і процедура дослідження	26
2.2 Аналіз результатів дослідження та їх інтерпретація.....	35
ВИСНОВКИ.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	56
ДОДАТКИ.....	59

ВСТУП

Актуальність дослідження. Соціально-економічні і політичні зміни, ускладнення умов праці та життя вимагають зусиль творчої активності особистості, зростання вимог до себе та своєї діяльності. Дуже важливим для формування всебічно розвиненої особистості, здатної адекватно сприймати зміни в суспільному житті, проявляти свідому активність, спрямовану на приведення внутрішніх резервів у відповідність до зовнішніх умов, є розвиток самосвідомості, визначення власного «Я», своїх особистісних особливостей для правильної організації взаємин з оточуючими людьми. Вирішення цих проблем з необхідністю привертає увагу до таких фундаментальних утворень особистості як самооцінка та рівень домагань.

Самооцінка – це та цінність, значущість, якої надає собі індивід загалом та окремим сторонам своєї особистості, діяльності, поведінки. Самооцінка впливає на поведінку, діяльність і розвиток особистості, її стосунки з іншими людьми. Відображаючи рівень задоволення чи незадоволення собою, самооцінка створює основу для сприймання власного успіху чи неуспіху в діяльності, досягнення мети певного рівня, тобто рівня домагань особистості, виступає важливим чинником особистісного зростання.

Вже класичними стали тези, підтвержені у вітчизняній та зарубіжній психології про те, що важливим етапом становлення самооцінки та рівня домагань є період ранньої юності, коли приймаються відповідальні рішення, що визначають усе майбутнє життя людини: формування світогляду та переконань, пошук сенсу життя, професійне та особистісне самовизначення. Самооцінка та рівень домагань старшокласників займають провідне місце в процесі соціалізації особистості, пошуку свого місця в майбутньому самостійному житті. Проте, за умов послаблення ролі відповідальності державних інститутів у визначенні орієнтирів професійного та особистісного спрямування підростаючого покоління, можливе посилення неузгодження та суперечливості рівня домагань і самооцінки учнів старших класів школи.

Аналіз багатьох наукових джерел показав, що проблемі вивчення самооцінки присвячена велика кількість дослідницьких робіт як у вітчизняній (Б.Г. Ананьєв, А.А. Бодальов, А.І. Ліпкіна), так і в зарубіжній (А. Бандура, Р. Бернс, Р. Баумейстер, Ч. Кулі) психології. Деякі автори під самооцінкою розуміють самоставлення, образ-Я, самосвідомість, самоприйняття, Я – концепцію, самопізнання. Відсутність чіткої термінології призвела до того, що значення цих термінів великою кількістю авторів вважаються синонімами. Проте всі ці поняття мають спільне, вони покликані пояснити механізми самопізнання людини. Самооцінка є найважливішою складовою «Я-концепції». Вітчизняні психологи (Б.Г. Ананьєв, Л.І. Божович) розглядають самооцінку як частину самосвідомості особистості, як продукт її розвитку, що породжується всією життєдіяльністю людини. Проте, аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив про відсутність належної уваги та комплексного підходу до проблеми з'ясування психологічних умов розвитку самооцінки старшокласників. Очевидна актуальність проблеми й зумовила вибір теми дослідження: «Психологічні умови розвитку самооцінки старшокласників».

Об'єкт дослідження – самооцінка старшокласників.

Предмет дослідження – психологічні особливості розвитку самооцінки старшокласників.

Мета дипломної роботи полягає у теоретичному розкритті та емпіричному дослідженні психологічних особливостей розвитку самооцінки старшокласників.

Для досягнення поставленої мети визначені такі **завдання**:

1. Проаналізувати роль самооцінки в навчальній діяльності старшого школяра.
2. Розкрити умови розвитку самооцінки старшокласників.
3. Емпірично дослідити психологічні особливості розвитку самооцінки старшокласників.

Методи дослідження:

- Теоретичний аналіз і систематизація науково-теоретичних та методичних джерел.

- Емпіричні методи – стандартизовані методики:

1. Тест-опитувальник самоствавлення (В. Столін, С. Пантелєєв).

2. Методика кількісного виміру самооцінки (С.А. Будассі).

3. Методика “Соціометрія” (за Дж. Морено у описі Л.М. Фрідман, Т.А. Пушкіної, І.Я. Каплунович).

4. Тест “Самооцінка” (за описом Л.Д. Столяренко).

5. Методика Т.В. Дембо - С.Я. Рубінштейна (модифікація А.М. Прихожан).

- Методи обробки та інтерпретації даних.

База дослідження. Дослідження проводилося на базі ЗОШ І-ІІІ ст. №13. В емпіричному дослідженні взяли участь учні 10 та 11 класів в загальній кількості 50 осіб.

Практичне значення результатів дослідження. Матеріали дослідження можуть бути покладені в основу психологічного супроводу старшокласників, спрямованого на підвищення адекватності самооцінки, розвитку у юнаків здатності до адекватного сприйняття самих себе і свого оточення, що створює умови для розвитку конструктивних форм поведінки.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі наведене теоретичне узагальнення та емпіричне дослідження психологічних особливостей розвитку самооцінки старшокласників.

Старший шкільний вік, або як його називають, рання юність, охоплює період 15-17 років, що відповідає 9-11 класу загальноосвітньої школи. До кінця цього віку школяр вже набуває якості, характерні для дорослої людини і ступінь зрілості, достатню для початку самостійного життя. У старшому шкільному віці завершується формування складної системи соціальних установок, причому воно стосується всіх компонентів установок: когнітивного, емоційного і поведінкового. Цей період характеризується підвищеною сенситивністю, суперечливістю, узгодженістю. Основне завдання старшокласника - вибір свого подальшого професійного шляху і встановлення стабільних дружніх відносин.

У сучасній психології не існує чіткого визначення поняття «самооцінка», його змісту, умов розвитку. Згідно з визначенням психологічного словника, самооцінка - оцінка особистістю самої себе, своїх можливостей, якостей і місця серед інших людей. Самооцінка пов'язана з однією із центральних потреб людини - потребою в самоствердженні, що визначається відношенням її дійсних досягнень до того, на що людина претендує, яку мету перед собою ставить - рівень домагань.

Провідним мотивом у період формування самооцінки виступає бажання затвердитися в колективі однолітків, завоювати авторитет, повагу й увагу товаришів. Співвідношення між "Я - реальним" і "Я - ідеальним" і характеризує адекватність знань людини про себе, що знаходить своє вираження в самооцінці. Чотири основних джерела оцінних суджень, здатних значно впливати на самооцінку - це родина, школа, референтна група й інтимно-особистісне спілкування. Умовами, які впливають на формування самооцінки, є: стиль виховання в сім'ї, зацікавленість дорослих у справах дитини; в школі - педагогічна оцінка, замученість дітей в оцінну діяльність.

Отже, самооцінка формується під впливом успіху у тій сфері, яка для особистості займає впливове місце в системі цінностей, а також під впливом особистісного та професійного самовизначення.

На основі проведеного емпіричного дослідження особливостей розвитку самооцінки старшокласників, можемо зробити наступні висновки. Зокрема, результати, отримані за методикою самоствавлення (В. Столін, С. Пантелєєва), свідчать про те, що як для учнів 10 класу, так і для учнів 11 класу характерне позитивне відношення до себе на рівні глобального відношення. Ці результати свідчать про загальне позитивне самоствавлення юнаків: виявлено ціннісне ставлення до власного «Я», що характеризує респондентів як таких, що мають високий рівень самооцінки. У досліджуваних виявлені високі показники аутосимпатії та самоінтересу. Отримані низькі показники за шкалою «самокерівництво треба інтерпретувати як відображення браку позитивного переживання власного «Я», цього внутрішнього стрижня, який інтегрує й організує особистість, діяльність та спілкування.

Переважає більшість учнів 10 класу схильна виділяти у власній особистості лише позитивні характеристики, орієнтуватись лише на ті оцінки оточуючих, які підтримують позитивний образ «Я». При цьому недоліки характеру не усвідомлюються, або ж їх аналізу не приділяється достатньої уваги, що перешкоджає знаходженню шляхів самовдосконалення. Слід зазначити, що як серед учнів 11 класу, як і серед учнів 10 класу є особи з неадекватним критичним самоствавленням. Їм притаманний недостатній рівень розвитку рефлексії, їх гендерна самосвідомість сформована не в повній мірі, зміст уявлень про власне «Я», в тому числі і «Я-статеве» стислий і обмежений.

Отримані результати рівня самооцінки учнів за методикою С.О. Будасі. Вказують на те, що в 11 класі більш виразною стає тенденція до зростання адекватності самооцінки, знижується полюсність її представленості. Отже, учні адекватно оцінюють себе з іншими людьми і зіставляють свої якості з внутрішніми еталонами або результатами діяльності інших. Вони адекватно оцінюють себе, свою особистість, упевнені в собі, в своїх здібностях, оскільки

вже багато що вміють і виконують це самостійно, а також володіють певним спектром методів навчання.

Аналізуючи отримані результати методики “Соціометрія”, бачимо, що у обох групах немає ізольованих учнів. Кількість учнів, які є менш включеними у групу взаємодію характеризується більш вищими кількісними показниками серед учнів 10 класу (35% учнів).

Аналізуючи результати дослідження за тест “Самооцінка” (за описом Л.Д. Столяренко), слід зазначити, що за усіма сферами активності особистості у переважній більшості старшокласників найбільший вияв має середній рівень самооцінки. За показниками міжособистісних відносин і спілкування більшість опитаних учнів 10 класу (40%) мають низький рівень самооцінки. Для учнів 10 класу найбільш виражені показники за сферою переживань і почуттів. Найменш виражена сфера міжособистісних відносин і спілкування. Для учнів 11 класу найбільш виражені показники за сферою поведінки та сферою переживань і почуттів.

Порівняльний аналіз діагностичних показників рівня домагань старшокласників на нижній та верхній межі віку за методикою Т.В. Дембо-С.Я. Рубінштейн у модифікації Г.М. Прихожан виявив поступове зменшення з віком кількості школярів із завищеним рівнем домагань і збільшення кількості учнів з адекватним рівнем домагань. Такі вікові закономірності розвитку рівня домагань можна пояснити тим, що проблема становлення суб’єкта саморозвитку найактуальнішою стає саме в юнацькому віці, коли вирішуються найважливіші завдання особистісного розвитку: побудова та інтеграція цілісного образу Я, досягнення самоідентичності, особистісне, соціальне і професійне самовизначення. За логікою і закономірностями становлення особистості, старшокласники на початку дорослого життя мають визначити свої цінності, життєві наміри і взяти відповідальність за їх реалізацію.

Десятикласники схильні демонструвати прагнення до складних високих цілей, проте вони ще не здатні послідовно реалізувати це прагнення у своїй

поведінці. В процесі особистісного та професійного самовизначення у юнаків та юнок поступово розвивається здатність до рефлексії та стає більш адекватною оцінка структури власної діяльності на верхній межі віку.

Порівняльний аналіз результатів дослідження учнів 10 та 11 класів за вказаними вище методиками дає підстави стверджувати, що в процесі дорослішання самооцінка старшокласників стає більш адекватною та диференційованою. На нашу думку, підвищення рівня адекватності та диференційованості самооцінки старшокласників пов'язано з процесами особистісного та професійного самовизначення у цей віковий період.

Таким чином, слід звернути увагу на значну кількість учнів 10 класу, які мають занижений (низький) рівень домагань, тобто недооцінюють свої можливості та здібності, не довіряють собі, не впевнені у своїх силах, що є індикатором несприятливого розвитку особистості. За показниками міжособистісних відносин і спілкування більшість опитаних учнів 10 класу (40%) мають низький рівень самооцінки. Тому ми вважаємо за необхідне здійснення корекційних заходів, спрямованих на підвищення адекватності самооцінки, розвиток у старшокласників здатності до адекватного сприйняття самих себе і свого оточення, що створює умови для розвитку конструктивних форм поведінки.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у розробці системи тренінгових вправ, спрямованих на розвиток адекватної самооцінки старшокласників.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>